

EGY SZENT MÁRTON- ZARÁNDOKLAT EMLÉKE

CYPRIEN POLYODORE PÉRIGUEUX-I ABBÉ
SZOMBATHELYI ÚTLEÍRÁSA 1880-BÓL

■ Tóth Ferenc

A közelmúltban lezajlott két Szent Márton Jubileumi Év (1996, 2016) nyomán jelentősen megnőtt a tudományos érdeklődés a neves sabariai születésű szent európai tiszteletéhez kapcsolódó zarándoklatok tárgyi és írásos emlékei iránt.¹ Az útleírások különösen érdekes és gyakran méltatlanul elhanyagolt forráscsoportot jelentenek, és érdekes adalékokkal szolgálhatnak a szent szombathelyi kultuszára vonatkozólag. Amint erre több közelmúltban megjelent munka is rámutatott, a 19. században jelentősen megnőtt a francia utazók magyarországi útleírásainak

száma és az ezekben található pontos információ mennyisége.² A 19. század korszaka igen nagy változásokat hozott a magyar és a francia történelem szempontjából is: a reformok és új eszmék időszaka, a modern nacionalizmusok megjelenése, forradalmak és szabadságharcok és az azokat lezáró kompromisszumok érája, amelyben a két nép közötti rokonszenv és érdeklődés mellett megjelennek az alapvető különbségek és hamis képek torzító hatásai. Az ebben a korban született útleírások szerzői főleg értelmiségi származásúak voltak: a tudós kutatókon, a katonáskodó vagy éppen diplomáciai feladatokat ellátó nemeseken, a konzervatív egyháziakon és emigráns arisztokratákon át a felvilágosult újságírókig terjed a soruk. Az általuk feljegyzett információk jól tükrözik társadalmi helyzetük és politikai elkötelezettségük hatását is. A távolsági és nemzetközi utazás ebben az időszakban még jórészt a korabeli társadalmi elit, az arisztokrácia, a nemeség, a nagypolgárság és az értelmiség

¹ A teljességre való törekvés igénye nélkül néhány jelentősebb publikáció e témakörben: XVIe centenaire de la mort de Saint Martin. Conférences martiniennes (octobre 1196 – octobre 1997). Tours, 1997. 224 p. (Mémoires de la Société archéologiques de Touraine; 62-63.); Martin de Tours. Le rayonnement de la Cité. Commiss. gén. Sophie Join-Lambert. Milano, 2016. 351 p.; Putovima Europske nematerijalne bastine u 21. stoljeću. Sv. Martin, simbol dijeljena. Sur les chemins européens du patrimoine immatériel au XXIe siècle. Saint Martin, symbole du partage. Ured. Antonija Zaradija Kiš, Ines Sabotić. Zagreb, 2016. 392 p., Un Nouveau Martin. Essor et renouveaux de la figure de saint Martin (IVe-XXIe siècle). Bruno Judic et al. Tours, 2019. 550 p.

² Lásd erről újabban: Horel, Catherine: De l'exotisme à la modernité. Un siècle de voyage français en Hongrie, 1818–1910. Montrouge, 2018. (továbbiakban: Horel, 2018.) 225 p.

giek körében megfigyelhető igen költséges tevékenységnek számított, de a modern közlekedési eszközök megjelenésével egyre szélesebb rétegeket vonzott. A közlekedést forradalmian megváltoztató vasút megjelenésével, a 19. század második felében, jelentős mértékben átalakultak a zarándoklatok, és tanúi lehetünk az egyházi kultushelyeket felkereső távolsági „vallási turizmus” kialakulásának is. Jelen írásomban egy Szent Márton kultushelyeit tudatosan felkereső, vasúton utazó francia abbé, bizonyos Cyprien Polydore atya – a périgueux-i Szent Márton-templom plébánosa – útleírásán keresztül szeretném felidézni magyarországi látogatását.³ Polydore atya 1880-ban látogatott el Magyarországra, ahol – egyebek mellett – megtekintette a Szent Mártonhoz kapcsolódó neves településeket, és így természetesen eljutott Szombathelyre is.⁴

POLYDORE ABBÉ, AZ UTAZÓ PLÉBÁNOS

Mielőtt közelebről megismerkednénk Polydore abbé útleírásának részleteivel, érdemes röviden megemlékezni a szerző életrajzáról. Cyprien Pierre Paul Polydore 1829. szeptember 26-án szü-

letett Ribérac-ban.⁵ Szülei Paul Polydore és Marie Dejean voltak. Gyermekekoráról és fiatal éveiről sajnos nem tudunk semmit. Szemináriumi tanulmányai után 1855-ben szentelték pappá, ezután Mareuil-ben lett káplán, majd Brantôme-ba helyezték, és utána a périgueux-i székesegyházba, ahol egészen 1861-ig szolgált. Ekkor egy váratlan súlyos betegség miatt félbe kellett szakítania lelkipásztori munkáját, és hosszú ideig Saint Sulpice-de-Roumagnac-ban pihent. 1863-ban Charles-Théodore Baudry püspök rábízta az újonnan alapított Szent Márton Plébánia vezetését.⁶ A plébánia első templomát a vasútállomás melletti raktárépületben alakították ki, amely 1871-ben egy tűzvészben leégett. Ezt követően a plébánia hívei egy dohánylerakóban találtak helyet. A vasútállomás közelében lévő munkásnegyed lakói hamarosan megszerették a plébánosukat, aki nagy buzgalommal és a hívek nagylelkű adományai segítségével fogott hozzá az új templom építéséhez. A munkálatok Antoine Lambert építész tervei alapján indultak meg, és a templom 1875-ben készült el. Az építés költségei valószínűleg nagy kihívást jelentettek az egyházmegye és a plébánia közössége számára, ezért a hitbuzgó plébános zarándokútra indult, hogy különböző országokban adományokat

³ Polydore, Cyprien: Voyage en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Italie. Périgueux, 1888. 440 p. (továbbiakban: Polydore, 1888.), l. elektronikus változatát: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9446352h?rk=21459;2> (Megtekintve: 2020. augusztus 19.) A kötet Szombathelyre vonatkozó részének magyar fordítását tanulmányunk függelékében közöljük.

⁴ Cyprien Polydore szombathelyi látogatásáról lásd újabban: Tóth Ferenc: A szombathelyi Szent Márton-kultusz a kora újkori és újkori utazók szemével. In: Via Sancti Martini. Szent Márton útjai térben és időben. Szerk. Tóth Ferenc, Zágórhidi Czigány Balázs. Bp., 2016. (továbbiakban: Tóth, 2016.) 241–262. p.

⁵ Bouet, Robert: Dictionnaire biographique du clergé concordataire du Périgord. Tome I., A-K Nontron, 2009. (továbbiakban: Bouet, 2009.) 202–203. p. Cyprien Polydore atya életrajzi vázlatának összeállításához nagy segítséget nyújtott Georges Honorat úr, a Périgueux-i és Sarlat-i Egyházmegye levéltárának munkatársa, akinek ezúton is szeretnék köszönetet mondani.

⁶ Mayjonade, Jean-Baptiste: Monsieur le chanoine Polydore curé de Saint-Martin de Périgueux. = La semaine religieuse de Périgueux et de Sarlat, 1897. 31. sz. (továbbiakban: Mayjonade, 1897.) 786. p.

gyűjtsön templomépítés javára. Gyűjtő zárandokútjai során először Franciaországban, Belgiumban és Amerikában (Kanadában) fordult meg, és rendszeresen levélben tájékoztatta a Nicolas Joseph Dabert périgueux-i és sарlat-i püspököt.⁷ A püspök javaslatára és kedves előszavával ellátva az összegyűjtött leveleket egy külön kötetben jelentették meg 1884-ben.⁸

A magyarországi út ötlete a szöveg szerint onnan eredt, hogy az abbé 1880-ban hallott egy nagylelkű magyar bíboros jelentős pénzadományáról, amely alapján Polydore atya olyan pozitív képet alkotott a magyarokról, hogy rögtön elhatározta, hogy gyűjtő zárandoklatának következő célja Szent Márton szülőhazája lesz. Miután elnyerte püspöke támogatását és hasznos ajánlóleveleit, Cyprien Polydore atya 1880. augusztus 7-én szállt fel a híres, Ady által is megénekelt párizsi Gare de l'Est-en a vonatra. Útja során bejárta a poroszok által megszállt Lotaringiát és Elzászt, majd Badenen, Bajorországon keresztül elérte az Osztrák-Magyar Monarchia Duna-völgyi részét. Bécsből háromszor is ellátogatott Magyarországra, és útjai során eljutott Pannonhalmára és Szombathelyre is. A távollétében a plébánosi feladatok ellátására a püspöke az egykori kapucinus szerzetest, François atyát kérte fel. Polydore atya távollétéről és helyettesítéséről a helyi újság, a *Courrier*

de la Dordogne is megemlékezett egy epés megjegyzésekkel tarkított cikkben. Nem szabad elfelejteni, hogy a francia katolikus egyház és a III. Köztársaság közötti kultúrharc idején zajlott az ügy, amelyre a püspök is hivatalos újságcikkben reagált. Ebben leírta, hogy Polydore atyának „*el kellett utaznia, hogy a temploma javára gyűjtsön, mivel Périgueux városa nem tartotta be a támogatási ígéreteit...*”⁹

Polydore atya gyűjtőútjáról vizsaszatérve – egyéb lelkipásztori teendői mellett – szinte azonnal hozzálátott az útleírásainak sajtó aló rendezéséhez, amelyek bevételeit az új templom javára ajánlotta fel. Munkáját nehezítette, hogy köztársaság-ellenes pap hírében állt, ami gyakran akadályozta a polgári hatóságokkal való együttműködését.¹⁰ 1894-ben az utazást kedvelő apát még eljutott a Szentföldre is, amely egyben az utolsó nagyobb útja volt. Polydore atya az új templom tornyainak felépítéséhez szükséges források előteremtésén fáradozott az életének utolsó éveiben. Alig fejeződött be a második torony építése, amikor ismét súlyos betegség döntötte le a lábáról. A minden pénzét a templomára áldozó nagybeteg Polydore atyát az egyházmegye 1897-ben két ízben is rendkívüli segélyben részesítette, de ezek sem tudták megmenteni az életét. Cyprien Polydore halála előtti utolsó kívánságként azt kérte, hogy a testét szerény szertartással az általa felépített templomban helyezték örök nyugalomra. Polydore atya 1897. december 3-án hunyt el, és a temetés még sokáig váratott magá-

⁷ Nicolas Joseph Dabert (1811–1901), katolikus író, périgueux-i és sарlat-i püspök.

⁸ Polydore, Cyprien: *Voyages en France, en Belgique et en Amérique*. Périgueux, 1884. 275. p.; Vö. Yon, Armand: *Les Canadiens français jugés par les Français de France, 1830–1939* = *Revue d'histoire de l'Amérique française*, 1965. No. 1. 72–73. p.; Lásd a cikk elektronikus változatát: <https://www.erudit.org/fr/revues/haf/1965-v19-n1-haf2051/302440ar.pdf> (Megtekintve: 2020. augusztus 20.)

⁹ Bouet, 2009. 202. p.

¹⁰ Polydore atya köztársaság-ellenes érzelmeinek gyökerei nagyon messzire nyúltak vissza: állítólag a francia forradalom idején még a nagyanyja is a polgári alkotmányra fel nem esküdt papokat bújtatott a házában. Uo.

ra, mivel meg kellett szerezni hozzá a polgári hatóságok engedélyét is. 1898. február 23-án külön miniszteri engedéllyel végül eltemették a hívek körében népszerű templomépítő atyát, akinek érdemeit a *Semaine Religieuse* egyházmegyei újságban Jean-Baptiste Mayjonade périgueux-i író paptársa méltatta.¹¹

CYPRIEN POLYDORE
ÚTLEÍRÁSÁNAK
MAGYAROSZÁGI RÉSZEI

Cyprien Polydore magyarországi utazásának leírása az 1888-ban Périgueux-ban megjelent *Voyage en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Italie* című munkájában található. A magyarországi látogatások leírása a kötet negyedik fejezetében található. Ebből megtudhatjuk, hogy Polydore abbé Bécsből indult el háromszor Magyarországra, hogy a périgueux-i Szent Márton-templom számára javakat gyűjtsön. Az utazásait vasúton, a Staatsbahn egyik francia ügyfélkapcsolatának segítségével, egy félárú másodosztályú kedvezménnyel rendkívül jutányosan tudta lebonyolítani. Az első útja az esztergomi érsekhez, Simor Jánoshoz¹² vezetett. Pozsonyban átutazóban nem mulasztotta el, hogy megemlékezék az ottani Szent Márton-koronázótemplom történelmi jelentőségéről.¹³ Rövid esztergomi látogatása után – ahol megemlé-

¹¹ Mayjonade, 1897. 785–788. p.

¹² Simor János (1813–1891), székesfehérvári kanonok, majd győri püspök és később esztergomi érsek (1867–1891). Életéhez lásd *Walter Gyula: Simor János bíbornok hercegprímás emlékezete. Esztergom, 1891. 169 p.; Vö. Ernyei Lajos: Három magyar prímás: Simor János, Vaszary Kolos, Csernoch János, amint én ismertem őket, 1867–1927. Bratislava, 1927. 63 p.*

¹³ Polydore, 1888. 171–172. p.

Cyprien Polydore *Voyage en Allemagne en Autriche-Hongrie et en Italie* című művének címlapja (Gallica)

kezett a szűkebb pátriájából származó II. Szilveszter pápa (Gerbert d'Aurillac) történelmi jelentőségéről – hajón utazott tovább Pesten keresztül Kalocsára, ahol a nagylelkűségéről híres Haynald Lajos érseknél igyekezett folytatni a gyűjtést. Az érsek távolléte ellenére Polydore atya kalocsai útjáról nem távozott üres kézzel, és az útleírása

alapján nagy hatással voltak rá a város egyházi intézményeiben tett látogatások is. Ezután egy rövid budapesti tartózkodás után a Károlyi család főtí kastélyában vendégeskedett majd hajóra szállva visszatért Bécsbe.¹⁴

Polydore atya pannonhalmi, vagy ahogyan ő nevezte, Márton-hegyi¹⁵ látogatására a második magyarországi útja alkalmával került sor. Pontosan nem tudjuk, hogy mikor indult el Bécsből, és az útleírása szerint először Sopronban, utána pedig Győrben folytatta a temploma számára való adománygyűjtést. Mindkét városból nagyon kedvező benyomásokkal és igen szép mennyiségű alamizsnával távozott. Győrben részletesen megemlékezett az 1809-es hadjárat hagyományairól és az ottani Napóleon-kultusról. Zalka János győri püspök¹⁶ személyesen is vendégül látta a messziről érkezett zarándok atyát. Pannonhalmi látogatásának előkészítésében a győri bencések rektora volt segítségére. A Győr és a bencés főapátság közötti utat Polydore atya gyalog tette meg mintegy öt óra alatt. A táj leírása, annak látványa és változásai, az útkeresés viszontagságai és a megérkezés öröme az útleírás legérdekesebb és legfelemelőbb részei közé tartozik.

¹⁴ Polydore, 1888. 205. p.

¹⁵ Cyprien Polydore a település nevét követezően németül, Martinsberg-ként használja. Az útleírás pannonhalmi részleteinek rekonstruálása során nagy segítséget nyújtott Dénesi Tamás kollégám, akinek ezúton is szeretném megköszönni az önzetlen segítségét! Lásd erről: *Tóth Ferenc: Szent Márton útján a vasút hőskorában*. Cyprien Polydore périgueux-i plébános pannonhalmi látogatása 1880-ban. In: *Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője*; 7. Szerk. Dénesi Tamás. Pannonhalma, 2019. 125-140. p.

¹⁶ Zalka János (1820–1901), teológiai doktor, győri püspök.

A Szent Mártont mélyen tisztelő francia atya határozott céllal tette meg a gyalogutat.¹⁷ A főapátságba érő francia vándor atyát Borbély Kornél pannonhalmi alperjel¹⁸ fogadta, és mivel már jócskán ebédidő volt, mire a vendég odaért, rögtön kedvesen asztalhoz is invitálta. Polydore atya azonban elhárította a meghívást, mivel előbb szentmisét szeretett volna mondani. Így megköszönve a vendéglátója figyelmességét, visszavonult a kolostorba a mise idejére.¹⁹ Ebéd után az alperjel megmutatta a kolostort és a szép román stílusú templomot. Az útleírásban Polydore atya elmeséli az apátság és a kolostor alapításának történetét,

¹⁷ A gyalogútról így emlékezik vissza könyvében: „Szentmisét akartam mondani a híres szent bölcsőjénél, aki a templomom patrónusa volt és ő volt az, akiért elindultam Franciaországból, hogy összegyűjtsem a hozzá méltó templom felépítéséhez szükséges összegeket. Szentmisére még soha nem készültek ennyit, öt óráig tartottak az előkészületek. Életemben először – és attól félek, hogy utoljára is – elolvastam és újra olvastam a breviáriumban található, a szent áldozathoz megjelölt összes imát. Ne lepődjön meg, kedves olvasó, és főleg ne botránkozzon meg! Ezek a csodálatos imák az egyház különféle szent atyáitól valók, igen hosszúak, és a hét minden napjára szólnak. Elolvastam egyszerre mindazt, amit egy hétre írtak elő. Hogyan tudtam volna még szebbé tenni az utamat és a magányomat?” Polydore, 1888. 214. p.

¹⁸ A pannonhalmi Sz. Benedek rend névtára 1880-ik évre. Szombathely, 1880. 5. p.

¹⁹ A szentmiséről így emlékezett meg útleírásában: „Az emlékeim között őriztem az első tours-i zarándoklatom képeit, amikor is Szent Márton csontjai felett celebráltam a szent misztériumot. Láttam magamat előbb a nagy csodatévő szent sírjánál, majd a bölcsőjénél is, és a két helyet óriási távolság választja el egymástól. E két végpont között, melyek azóta egyaránt híressé váltak, micsoda tevékeny élet zajlott, milyen apostoli hivatással megáldott szerzetes és püspök dolgozott! Kértem, hogy áldjon meg és szentelje meg az én életem cselekedeteit is. Senki nem tudja kifejezni annak a francia zarándoknak a szent örömeit, aki a világot keresztüljárva, dolgozik, imádkozik és szenved Isten és Szent Márton dicsőségére!” Polydore, 1888. 216. p.

amely szerint Szent István a Koppány felett Veszprém mellett aratott győzelme előtt Szent Márton segítségét kérte, és fogadalmat tett, hogy győzelme esetén a pannonthalmi Szent Márton-apátságának adományokat nyújt. Pontosan leírja a főapátság különleges helyzetét, és beszámol a török hódoltság következtében elszenvedett veszteségekről is. Megemlíti a szent születéshelye körüli vitát is, amely javában zajlott ebben az időben a pannonthalmi bencések és a szombathelyi domonkosok között.²⁰ Beszámol a bencés tudósok kutatásairól, amelyek alapján az ókori *Savaria civitas* romjait vélték felfedezni. A pártatlan francia pap meggyőzőnek tartja a bencések érveit, de nem tekinti a születéshely körüli vitát lezártnak, viszont hivatkozik későbbi szombathelyi útjának emlékeire is, ahol ekkor még nem tárták fel az ókori város nagy jelentőségű műemlékeit.²¹

A pannonthalmi látogatás egyik leginkább elismerésre méltó élménye a főapátsági gimnázium meglátogatása lehetett. Ebben az időszakban az *Entwurf* utáni nyolcosztályos gimnázium 7. és 8. osztálya működött Pannonthalmán. Az iskola növendékei olyan fiúk vol-

tak, akik a bencés rendbe jelentkeztek. Ők a máshol végzett 6. osztály, majd a próbaidő után kezdtek a 7. évfolyamot. Szintén itt zajlott a rendi növendékek teológiai oktatása is, valamint a bencés középiskolák tanárait is itt képezték, a tanárképzőben.²² A francia atya az iskolalátogatás hatására nagy elismeréssel nyilatkozott az Osztrák-Magyar Monarchia területén működő egyházi iskolákban zajló oktatás színvonaláról, amelynek köszönhetően igen jól képzett, a tudományokban járatos és négy-öt nyelven beszélő elit jöhetett létre. A franciaországi állam és egyház között dúló harc alig bújtatott kritikája is megjelenik.²³ A Márton-hegyi látogatás pontos időpontját nem közölte az útleírás, viszont a főapátsági perjelnaplóban talált feljegyzés szerint sikerült megállapítani, hogy Polydore atya szeptember 15-én vendégeskedett a bencés atyáknál.²⁴ Az eredményes látogatás után – Cyprien Polydo-

²⁰ A vitáról lásd: *Podhradszky József*: Szent Márton születése helyéről. = *Tudománytár*, 1840. 1. füz. 59–66. p.; *Czinár Mór*: Győr vármegyei Sabáriáról. = *Magyar Akadémiai Értesítő*, 1859. 6. sz. 515–526. p.; *Dankó József*: Győrmezei Sabaria vagyis pannonthalmi Szent Márton, toursi Szent Márton születéshelye. = *Magyar Sion*, 1867. 12. sz. 881–917. p.; *Bitnicz Lajos*: Szent Márton püspök születéshelyéről. = *Új Magyar Múzeum*, 1859. 12. füz. 491–500. p.; *Lakner Endre*: Szent Márton toursi püspök valódi születéshelyének földerítése. Szombathely, 1865. 49 p.; *Hábory*: Szent Márton Győrmezei Sabariában született. = *Magyar Sion*, 1867. 4. sz. 303–319. p.; *Tóth Endre*: Szent Márton pannonthalmi születéshely-legendájának kialakulása. = *Vigilia*, 1974. 5. sz. 306–312. p.

²¹ Polydore, 1888. 218. p.

²² Lásd erről: *Katus László*: A rend iskolái a 19–20. században. In: *Mons Sacer*, 996–1996. Pannonthalma 1000 éve. 2. köt. Szerk. Takács Imre. Pannonthalma, 1996. 255–263. p.; *Mészáros István*: Iskola Szent Márton hegyén. A Pannonthalmi Bencés Gimnázium története. Pannonthalma, 1990. 40–42. p. (Magyar bencés gimnáziumok; 2.) (Pannonthalmi könyvek); továbbá: *Csóka J. Lajos*: Szent Benedek fiainak világtörténete, különös tekintettel Magyarországra. 2. köt. Bp., 1969. 894–896. p. Dénesi Tamás szíves közlése.

²³ Polydore atya magyarországi útleírásában: „Bencések, ciszterek, domonkosok, piaristák, jezsuiták osztják a tudást és a keresztény erkölcs elveit mindenkinek. Mindez pedig – ha jól meggondoljuk – ingyenes, de nem kötelező és egyáltalán nem világi.” Polydore, 1888. 218. p. Utalás a francia III. Köztársaság oktatási reformjának fő elveire: ingyenes, kötelező és világi szellemű közoktatás.

²⁴ Pannonthalmi Főapátsági Levéltár, Perjelnapló 1880. szeptember 15.: „Szerda. C. Polydore Perigei (sic!) *lelkip. vendégünk volt.*” A forrásra Dénesi Tamás kollégám hívta fel a figyelmet, akinek ezúton is szeretném megköszönni önzetlen segítségét!

re huszonöt forint adományt gyűjtött össze a temploma számára! – a francia zarándok atyát vendéglátói kocsiján szállították vissza Győrbe.²⁵

A fáradságtalan vándor plébános már másnap tovább indult Székesfehérvárra, ahol a pannonhalminál jóval hűvösebb fogadtatásban volt része. Ezt követően Veszprémbe vezetett az útja, ahol Szalay Mihály atya, a veszprémi szeminárium tudós tanára fogadta. Itt a nagylelkű mecénás hírében álló Kovács Zsigmond püspök betegsége miatt az őt helyettesítő Pribék atya²⁶ és Szalay Mihály vették gondjukba a francia vendéget, akinek részletesen megmutatták a várost. A város leírásánál megemlékezik egy a korában népszerű, ám elég sok negatív előítéletet hordozó francia nyelvű magyarországi útleírásról, Victor Tissot éppen ebben az évben megjelent *Voyage au pays des Tziganes. La Hongrie inconnue.* című művéről.²⁷

A SZOMBATHELYI LÁTOGATÁS ÉS AZ UTAZÁS VÉGE

Veszprémi látogatása után a périgueux-i plébános atya a szent híres szülőhelye,

Szombathely²⁸ irányába vette útját. Szent Márton pátriájába érkezve elcsodálkozott a vasútállomáson szállításra várakozó lőtt vadak számán, majd egyenesen a domonkosok kolostorába ment, hogy szállást kérjen a tartózkodása idejére. Sajnos a kolostorban nem tudták helyhiány miatt elszállásolni, ezért – mint több más alkalommal az útján – a ferencesek rendházában talált magának szállást, ahol a korábbi tours-i, amiens-i és pannonhalmi útjaihoz hasonló sikerekben bízva boldogan hajtotta le a fejét.²⁹ Bár a francia abbé nem jegyezte fel érkezésének pontos dátumát, a napló alapján szeptember 17-én vagy 18-án léphetett Szent Márton szülővárosának földjére.³⁰

A ferenceseknél elköltött vacsoránál megismerkedett egy helyi kapitánnyal, akit a piemonti-francia-osztrák háború veteránjaként csak „Solferino”-nak neveztek a társai. Erről a francia származására büszke Cyprien Polydore-nak a következő gondolatok jutottak az eszébe: *„Így ünnepelte meg Szent Márton a szülővárosába való megérkezésemet, ahol a saját honfitársainak szegényére Franciaország dicsőségére emlékeztetett. De vajon ő nem lett-e egészen francia?”*³¹ Ahhoz, hogy a szerző bújtatott utalását jobban megértsük, érdemes megjegyeznünk, hogy a franciák és olaszok számára a solferinói csata (1859. június 24.) szorosán összefügg Szent Márton nevével,

²⁵ Polydore, 1888. 219. p.

²⁶ Pribék István József általános püspöki helynök. Dénesi Tamás szíves közlése.

²⁷ Tissot, Victor: *Voyage au pays des Tziganes. La Hongrie inconnue.* 6. éd. Paris, 1880.; lásd elektronikus változatát: <https://mek.oszk.hu/15600/15673/15673.pdf> (Megtekintve: 2020. augusztus 19.) Vö. Horel, 2018. 41., 60. és 68. p.; A könyvet jól ismerő Szalay ezekkel a szavakkal bocsátotta útjára a művelt francia utazót, miközben a veszprémi piacra igyekvő helyi termelőket figyelték: *„Nézz meg ezeket az embereket, durva, ostoba, nincstelen és írástudatlan parasztoknak ábrázolják őket, azt mondják róluk, hogy rongyokat hordanak és cipő helyett durva bocskorban járnak, mi erről a véleménye? Mesélje el Franciaországban, amit látott és bosszuljon meg minket!”* Polydore, 1888. 224. p.

²⁸ Az útleírás a város német nevét, Steinamangert használja megemlítve az ókori Sabaria elnevezését is. A szombathelyi látogatásáról lásd Tóth, 2016.

²⁹ Polydore, 1888. 228. p.

³⁰ A szombathelyi látogatásról eddig nem sikerült semmilyen helyi feljegyzést találni. A kutatásban résztvevő kollégáimnak – Rétfalvi Balázsnak, Szalainé Bodor Editnek és Melega Miklósnak – ezúton is szeretnék köszönetet mondani szíves és önzetlen segítségükért!

³¹ Polydore, 1888. 229. p.

hiszen a csata egyik döntő momentumban egy San Martino nevű helységért folyt a küzdelem. A hagyomány szerint II. Viktor Emmanuel király ekkor így kiáltott a katonáihoz: „*Fieui, venta piè San Martin, se d'noi almàn lo fan fè a nui!*” Vagyis: „*Fiaim, vegyétek be Szentmártont, mert ha nem teszitek, a németek úznak ki innen minket!*”³²

Polydore atya másnap tiszteletét tette Szabó Imre³³ szombathelyi megyéspüspöknél, aki rögtön vendégül is látta a messziről érkezett francia zárándokot. A két egyházi ember latinul társalgott egymással, és a beszélgetés sikerét mi sem jelezte jobban, mint az a tény, hogy a francia atyát vendéglátója csinos összeggel ajándékozta meg, és ajánlására számos szombathelyi egyházi és világi mecénás járult kisebb-nagyobb summával a périgueux-i Szent Márton-templom építési költségeihez. A francia eredetű premontrei szerzetesek élen jártak az adakozásban.³⁴

A Szent Márton tisztelete iránt rendkívül érzékeny francia pap természetesen érdeklődött a szent születésének körülményeire vonatkozó helyi műemlékek és hagyományok iránt. A pannonhalmi újabb tudományos kutatások eredményei ellenére a helyi

születéshagyományt továbbra is erősen tartja, viszont az ókori műemlékek nyomait hiányolja az útleírásában. A rövid szombathelyi tartózkodása során megcsodálja a szombathelyi katedrális, amelyet egy neki elmesélt helyi hagyomány szerint Szent Márton szülőháza fölé építettek.³⁵ Ez fontos információval szolgálhat arról, hogy a tudományos kutatások hatására valószínűleg ekkor kezdett szétválni a Szent Márton-templomban és környékén található kultuszhely és a szent feltételezett történelmi születéshelye. Másfelől pedig egyértelműen tájékoztat a székesegyház és a püspöki székhely, mint új kultuszhely jelentőségének felerősödéséről. A székesegyházban található Szent Márton-kápolna körül folyó tudatos kultuszépítés kiteljesedése néhány évtized múlva figyelhető meg jobban, elsősorban az 1913-as tours-i ereklyeáthozatal nagyszabású eseményeinek keretében.³⁶ Azt nem tudhatjuk, hogy a Cyprien Polydore abbéval folytatott beszélgetés során felmerültek-e hasonló gondolatok, mindenesetre a francia plébános látogatása jól jelzi, hogy a francia–magyar egyházi kapcsolatokban Szent Márton kultuszának is kiemelt helye lehetett. A vándor périgueux-i atya Szombathelyről egyenesen visszautazott Bécsbe, ahol az újabb magyarországi útját próbálta előkészíteni.

Cyprien Polydore utolsó magyarországi útjára 1880 októberében került sor. Ennek célja a korábban az esztergomi és kalocsai érsekekkel való elma-

³² Polydore, 1888. 231. p.

³³ Az 1913-as tours-i ereklyeáthozatalra vonatkozólag lásd Melega Miklós tanulmányát: *Melega Miklós: Szent Márton hazatér. Az 1913. évi ereklyeátvitel útja. In: Via Sancti Martini. Szent Márton útjai térben és időben. Szerk. Tóth Ferenc, Zágórhidi Czigány Balázs. Bp., 2016. 309-333. p.*

³² Az olasz kifejezés megértéséhez tudni kell, hogy Itáliában a Szent Márton-nap volt a lakásbérleti szerződések végső dátuma, ezért az olasz nyelvben a „fare San Martino” kifejezés az „elköltözik”, „szedi a sátorfáját” értelemben használatos. Ciro Paoletti (Olasz Hadtörténeti Bizottság, Róma) szíves közlése. Vö. Tóth Ferenc: Szent Márton, a katona: Gondolatok a Szent Márton-kultusz Szombathely fejlődésében betöltött kora újkori szerepéről. = Vasi Szemle, 2015. 1. sz. 9–18. p.

³³ Szabó Imre (1814–1881), szombathelyi püspök, író, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. Életéhez lásd *Füßy Tamás: Szabó Imre, 1869–1881. In: A szombathelyi egyházmegye története. 2. köt. Szerk. Géfin Gyula. Szombathely, 1929. 71–120. p.*

³⁴ Polydore, 1888. 230. p.

radt találkozók pótlása volt. Esztergomban a primás érsek fiatal kamarása segítségével eljutott Simor János bajcsi kastélyába, ahol végre találkozhatott vele. Az érsek személyisége rendkívül megnyerő volt a francia pap számára. A latin beszélgetés nehézségei ellenére hamar kialakult egyfajta szellemi közösség a két egyházi ember között, amelynek köszönhetően Polydore atya egyrészt jelentős adományt, másrészt pedig hasznos szellemi útravalót kapott a magyar katolikus egyház vezetőjétől a franciaországi viszonyokra vonatkozólag is. Cyprien Polydore atya útleírásában Simor érsek szavait visszaadva erős kritikát fogalmaz meg a francia köztársaság és a katolikus egyház közötti küzdelmes helyzetről. Polydore atya hol konzervatív, hol bonapartista álláspontonról téve tanúbizonyságot igazat ad az esztergomi érseknek, és az isteni jog és az emberi jogok szembenállását elítélve ezt a következtetést vonja le: „Az egyház és az állam szétválasztása egy utópia, amelyben az azt megvalósító hatalom saját magát ítéli halálra.”³⁷

A sikeres egyházfői látogatás után Cyprien Polydore visszatért Pestre. Az utazás közben két franciául beszélő újtársáról – egy munkásról és egy zsidó ügynökről – rajzolta meg az Osztrák-Magyar Monarchia társadalma két jellegzetes figurájának a portréját. A fővárosban a szállásától nem messze lévő hotelban lakó kalocsai érsektől próbált meg kihallgatást kérni. A reménytelen várakozásánál csak a csalódása volt nagyobb, amikor az érsek gyengélkedésre hivatkozva megtagadta tőle a látogatást, így dolgvégezetlenül volt kénytelen visszatérni a szállodájába.³⁸ Ezzel a kis csalódással ér véget Cyprien

Polydore atya magyarországi utazásának leírása, amely kisebb tévedései ellenére, számos fontos információt és tanulságot hordoz.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy Cyprien Polydore atya magyarországi és szombathelyi vonatkozású útleírása érdekes kordokumentum és forrás a 19. századi magyarországi vallási turizmus időszakából. Túlzás nélkül nevezhetjük őt a szombathelyi korai vasúti közlekedés egyik első, Szent Márton útján járó európai zarándokának. A zarándok jelleg megjelenik az utazás egyszerűségében, az utazó takarékos útvonalválasztásaiban és a gyakori gyaloglásában, amelyet vallásos elmélkedés kísér. A szöveg spontán és őszinte gondolatok gyűjteménye, amelyek keddőzetlenül tárják fel egy messziről érkező egyházi embernek a korabeli magyarországi viszonyokról szerzett tapasztalatait. A bejárt területek viszonylag pontos meghatározása ellenére a szerző nagyon kevés időbeli támpontot ad az olvasónak, amelyeket esetleg további kontrollforrások segítségével lehet csak pontosítani. Becsléseink szerint Polydore atya mindössze két napot tölthetett Szombathelyen: 1880. szeptember 17–18-án, vagy 18–19-én járhatott itt. Az útleírás időtlensége egyébként a zarándok létforma egyik jellegzetessége, és ehhez járul még az egyéb történelmi idősíkokkal való írói játék, amelyben hol Szent Márton élete, hol a magyar történelem eseményei köszönnek vissza a leírás lapjain. A szövegben a tér sem állandó. A magyarországi állapotok bemutatása során gyakran tart tükröt az olvasó elé a szerző, amelyből a franciaországi viszonyok éles kritikája olvasható ki. Ezt még jobban erősíti a szerző erős nemzeti öntudata, amely-

³⁷ Polydore, 1888. 244. p.

³⁸ Polydore, 1888. 247–248.

nek érzelmi kitörései gyakran a sovinizmus határait súrolják. A szöveg vezérfonala Szent Márton kultuszához kapcsolódik. A Gallia apostolának templomához adományokat gyűjtő lelképásztor számára óriási élmény volt a szülőföldjére eljutni. Az ekkor javában zajló születéshely körüli vitában nem foglalt állást, és diplomatikusan a „Szent Márton bölcsője” (Pannonhalma-Martinsberg) és „születésének helye” (Szombathely) kifejezéseket használja. Az útleírás gyakran hivatkozik Szent Márton életéhez és kultuszához kapcsolódó eseményekhez, amelyek révén a szöveg különösen élményszerűvé válik, és ezek alapján következtethetünk a helyi hagyományban bekövetkezett változásokra is.

**A périgueux-i
Szent Márton-
templom ábrázolása
korabeli képeslapon**

(Coll. Société historique
et archéologique du Périgord)

FÜGGELÉK

**Cyprien Polydore Szombathelyre
vonatkozó útleírása**

Forrás: Polydore, Cyprien: Voyage en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Italie. Périgueux, 1888. 227-231. p.

„Miatán elköszöntem Pribék atyától és a barátjától, Szalay atyától és búcsút vettem a jó ferences atyáktól is, akik oly kedvesen fogadtak a megérkezésemkor, útnak indultam Steinamanger, vagy más néven Sabaria felé, amelyet a mai napig Szent Márton szülőföldjének tartanak, és ezért már nagyon el akartam ide jutni. Délután érkeztem meg. A steinamangeri vasútállomás³⁹, mint általában a másodrendű állomások, nehezen megközelíthető épület volt. A kezdődő rossz időjárás miatt az esőáztatta utak besüllyedtek és a gyalogosok számára járhatatlan kloakákká változtak. A környékbeli táj nem volt túl szép, rengeteg erdőből állt, viszont ezek vadban igen gazdag területek lehettek, mivel a pályaudvar csarnoka⁴⁰ tele volt lőtt vadakkal, amelyek közepén egy akkora szarvastehén feküdt, mint egy jókora szamárganca. A vad fejét és zsigereit megtisztították, hogy ne romoljon meg az úton. Mindezeket Bécsbe szállították, hogy ott díszítsék a hentesek és mészárosok boltjait és felkeltsék az ingyencek étvágyát. Az egész őszi időszak hercegi vadászszезonnak számított. A magyarországi és felső-ausztriai erdőkben áldoztak ekkor az udvari hercegek és nagyurak a vadászszenvélyüknek.

³⁹ Az 1865-ben megnyitott szombathelyi vasútállomás homlokzatán a város német nevét írták ki, és ez még Polydore atya látogatása idején is így volt. Kalocsai Péter szíves közlése.

⁴⁰ Itt az 1865-ben megnyitott szombathelyi vasútállomás (indóház) épületéről van szó, nem pedig a mai vasútállomáséről, amelyet jóval Cyprien Polydore látogatása után – 1901-ben – építették. Lásd erről: Kalocsai Péter: Városi tömegközlekedés a Nyugat-Dunántúlon, 1867–1914. Szombathely, 2011. 37. p.

A kastélyokban pedig mindenütt hallani lehetett a vadászünnepek zaját.

Először a domonkos atyákhoz mentem, de ők sajnos nem tudtak fogadni, mivel minden cellájuk foglalt volt, mivel ekkor zajlott a szombathelyi-sabariai egyházmegyei szerzetesek közös visszavonulási időszaka. De szerencsére a jó ferences barátok itt is jelen voltak, mivel a kolostoruk nagy és kevésbé foglalt volt, így befogadtak a hagyományos jóságukkal. A házfőnök rendelkezésemre bocsátott egy szobát, amelyben elhelyezkedvén, végre kipihenhettem magamat, annyi fárasztó és eredménytelen lőtás-futás után. Úgy gondoltam, hogy a szent patrónusomnál lakva egy kicsit otthon érezhettem magamat, és a különleges nagylelkűségétől a tours-ihoz, amiens-ihez és martinsbergihez hasonló jó fogadtatást és sikert reméltem.

Amint eljött a vacsora ideje, egy ferences testvér jött hozzám, hogy lekísérjen a refektóriumba. Itt még mindig vakációidő volt, és a szerzeteseknél ünnepi vacsorát tartottak. Meghívták a kolostor néhány világi barátját is, köztük egy szálfatermetű nyugalmazott katonatisztet is, aki a szerencsétlen itáliai hadjárat veteránja volt. A kapitány keveset beszélt, hosszú ajkait lógatva hallgatott, csak időként szólalt meg rekedt hangon néhány olasz szót kiejtve, amelyeket csak nehezen értettem. A házfőnök és a ferences atyák nagyon kedvelték és az öreg hadfi keserű élménye emlékére Solferino kapitánynak nevezték el. A bajuszát gyúrva, szenvtelenül morogta – mint ahogyan hasonló helyzetben a mi katonáink tennék – hogy a vereséget csak nem-törődömség vagy árulás okozta, a katonák becsületén nem esett folt, és ez igaz is volt. Így ünnepelte meg Szent Márton a szülővárosába való megérkezésemet, ahol a saját honfitársainak szegyenére Franciaország dicsőségére emlékeztetett. De vajon ő nem lett-e egészen francia?

Másnap látogatást tettem Szabó főtisztelendő atyánál, Szombathely (Steinamanger) megyéspüspökénél, a vatikáni egyetemes zsinat egy tagjánál, akit ékesszólása miatt, magyar Chrysosthomus-nak, vagyis aranyszájúnak is neveztek. A jó püspök atya a titkárai által összegyűjtött unoka-öccseinek népes asztaltársaságában fogadott, akik a vakáció alatt valóságos banketeket rendeztek a püspökségen. A főtisztelendő atya meghívott vacsorára is ebben a szép és vidám társaságban. Megkért, hogy beszéljek Franciaországról, a püspökömről, akit a zsinaton már látott és különös tisztelettel emlékezett rá. Mivel a püspök atya nem tudott franciául, így latinul folyt a társalgás. Itt-ott azért elégedetten kiejtett néhányat szép nyelvünk szavaiból, és láthatóan zavarban volt attól, hogy nem érti őket. A szombathelyi püspökségen való látogatásom felidézte az amerikai utazásaim néhány kedves emlékét, amelyeket az első munkámban írtam le. A vacsora után a püspök átvette az elnökséget a dohányzó szalonban, ahol pipák, csibukok és dohánylevelek között foglaltunk helyet. Hamarosan alig láttuk egymást a sűrű füst ködében, amikor a püspök atya, akinek a szájából szép füstfelhők szálltak fel megpróbálta elmagyarázni nekem azt, amit jómagam is tudtam már, miszerint a dohányzás nem számít bűnnek.

Szabó főtisztelendő atya, miután szép summa aranyforintot adományozott nekem, elkísértetett egy fiatal segédlelkésszel a kanonokokhoz, a gyülekezetekhez és néhány tehetős városi úrhoz. Mindenütt éreztem patrónusom segítőkészséget és szent kisugárzását. A premontreiek különösen nagylelkűek voltak, akik annak ellenére, hogy nemrég járt náluk egy francia szerzetes a Saint-Michel de Frigolet apátságából, megajándékoztak egy nemrég veretett Ferenc-József arcképét viselő ezüst forintér-

me-tekerccsel. E szerzeteseknek, akik nem tűntek kevésbé szigorúnak a francia rendtársaiknál, volt egy nagy gimnáziumuk Szombathelyen. A munkájuk fontossága jól magyarázta a díszes ruházatukat és – ha szabad így fogalmaznom – a szerzetesi öltözetük eleganciáját.

A népi hagyomány, a legenda és a történelem szerint Szent Márton Szombathelyen vagy Sabáriában született, és a pannonhalmi (martinsbergi) tiltakozás ellenére a mai napig nem sikerült megtörni e tiszteletre méltó hagyományok erejét. De ebben az emlékekben gazdag városban kevés antik műemléket láthatunk. Az idő mindent eltöröl. Ma már alig látható valami az egykori Konstantin császár seregének sáncokkal megerősített táborából, amelyben Szent Márton megszületett és apja parancsnoksága alatt szolgált. Azt mondják, hogy a székesegyházat Szent Márton szülőházának a helyén építették fel, de ez csak alig száz éves, nagyon szép és modern stílusú épület. Szabó főtisztelendő atya a hetedik szombathelyi püspök. A néhány Szent Márton-ereklén kívül a katedrális jobb oldali első kápolnájában található Szent Placid mártír teste. Csak remélni merem, hogy az Istennek felajánlott szent áldozataim, amelyeket Szent Márton tiszteletére tettem, Toursban, Pannonhalmán (Martinsbergen) és Szombathelyen (Sabáriában) nemcsak számomra hoz dicsőséget, hanem a Szent Márton által oly szeretett és oly szenvedélyesen hirdetett Isten számára is hathatós ajánlást jelentenek majd. Dicsőség neki és dicsőség az Istennek!

Szombathelyről Bécsbe Sopronon és Bécsújhelyen keresztül egy rövid napnyi utazás volt vasúton. Így hamarosan viszontláthattam az osztrák fővárost és a kedves lazarista szerzeteseimet a Kaiserstrassén, és örömmel mesélhettem nekik e kedves utazásom viszontagságait.”